

IDENTITATEA ODNODVORȚILOR DIN BASARABIA (1847-1871)

Valentin TOMULEȚ,
Dr. hab., prof. univ.,
Universitatea de Stat din Moldova

THE IDENTITH OF ODNODVORTSY FROM BESSARABIA (1847-1871)

Abstract: *In the present study, the author, based on unpublished archival data concludes that tsarism promoted in the newly annexed province an imperial colonial policy. This can be demonstrated by the attitude the imperial administration had to some privileged categories of the population, especially to „mazili” and „ruptashi”.*

The author notes that even though „mazili” enjoyed certain privileges, the imperial administration couldn't agree and did everything possible to suppress this social category. This measure coincided with Russian imperial policy of unifying the administrative and social organization in the newly annexed province. The process produced based on their gradual elimination, particularly of „mazili”, from various administrative and economical functions and undermining their social prestige. With time, the rights of „mazili” were limited, being forced to perform local benefits and pay different dues along with ordinary tax-payers. As a result, some of them, for failure to present in time documents certifying their social origin, or for various infringements, were transferred to the category of peasants, while others ruined and dissolved in related social categories of the peasantry. Despite this, even after its suppression as a social category, „mazili” continued to keep its identity and the distinctive social and spiritual features.

If „mazili” had a more compact social and ethnic composition, the structure of „ruptashi” was quite diverse and motley, including local and foreign elements, transferred from abroad to Moldova into rural peasantry, but also from autochthonous townsmen, which were not included in the privileged groups of society, did not have permanent residence and were not enrolled in the category of tax-payers, enjoyed some privileges based on gift cards issued by the ruler.

According to legal status, „ruptashi” were divided into three basic categories: „ruptași themselves”, pantry „ruptashi” and „ruptashi” of the treasury, which economically and socially differed very little from each other. Although, unlike other categories of peasants, „ruptashi” enjoyed at the beginning, certain privileges, they did not constitute a privileged category Tsarism could rely on, as it was ascertained in the soviet historiography. By time, even those petty privileges they enjoyed, exemptions from local benefits and corporal punishment

without trial sentence, were canceled. As a result most of them were ruined and fell into dependence on landowners and the state.

But even in such circumstances, by the „Regulation on the rights of property of residents of Bessarabia” of 10 March 1847, „mazili” and „ruptashi” from Bessarabia were liquidated as a social and fiscal category, being included into Russian „odnodvortsy”, which had seriously affected the social and legal state of these social / fiscal categories of the population.

Termenul de „*identitate*”, definit generic în sociologia contemporană ca ansamblu de date prin care se identifică o persoană, presupune, în termenii științelor sociale contemporane, o serie întregă de noi implicații, descriind concepția și expresia individualității unei persoane, concepție și expresie care sunt determinate inclusiv de afilierea persoanei la diverse grupuri: în cazul nostru la grupul social¹. Sociologii adesea folosesc termenul de „*identitate*” în sensul de *identitate socială*, ceea ce implică trăsăturile de grup care îl definesc pe individ. În cadrul acestor probleme se înscrie și investigația noastră consacrată odnodvorților – de fapt, cum vom constata mai jos, – mazililor și ruptașilor.

În studiul de față, vom insista la analiza identității odnodvorților – a foștilor mazili și ruptași din Basarabia și vom determina schimbările care au intervenit, pe parcursul anilor, în urma politicii imperiale ruse, în statutul social și juridic și dinamica numerică a acestei categorii sociale.

Subiectul pus în discuție în acest studiu cuprinde cronologic perioada 1847-1871: de adoptarea Regulamentului *Despre drepturile de avere a locuitorilor Basarabiei* din 10 martie 1847, prin care mazilii și ruptașii din Basarabia au fost lichidați ca stare socială și fiscală și incluși în categoria odnodvorților ruși² și până la adoptarea Regulamentului din 1871 privind împrumutarea acestei categorii sociale³.

Chiar de la început trebuie să constatăm că românilor nu le este cunoscut acest termen, sau mai corect spus, această categorie socială. Termenul, specific Imperiului Rus, va fi aplicat pe larg în Basarabia în baza Regulamentului din 10 martie 1847, când exponenții grupurilor avantajate de contribuabili, specifice Moldovei medievale – mazilii și ruptașii, au început să fie numiți *odnodvorți*, deși ei în continuare urmau să se numească între ei, ca și în trecut, mazili și ruptași.

Apariția odnodvorților drept categorie socială în Rusia poate fi datată cu al doilea pătrar al secolului al XVIII-lea și este legată de politica fiscală promovată de

¹ Mai detaliat despre noțiunea de *identitate a se vedea*: Mihail Ungureanu, *Câteva clarificări conceptuale. Reflecții despre identitate*. În: Etnosfera, nr. 1, 2009, p. 1-10.

² Полное собрание законов Российской империи (ПСЗРИ), собр. II, т. XXII, отд. первое, 1847, №20987, СПб., 1848, с. 190-197.

³ Despre drepturile și privilegiile odnodvorților *a se vedea* mai detaliat: Arhiva Națională a Republicii Moldova (ANRM), F. 8, inv. 1, 1869-1874, d. 43, f. 46.

Pertu cel Mare (1682-1725). Potrivit recensământului fiscal din anii 1676-1710, toți oamenii slujitori încadrați în serviciu mai înainte (până la Petru I) au fost împărțiți în două categorii: odnodvorți (cei care își asigurau existența doar de pe seama agriculturii și nu primeau nici un fel de remunerare bănească) și oamenii slujitori din anii precedenți (care făceau serviciul militar și primeau soldă bănească), fiind incluși în categoria contribuabililor. În categoria odnodvorților erau incluse deseori și alte categorii, care locuiau la periferiile naționale ale Imperiului Rus și care aveau ca sursă de existență doar agricultura; aceștia nu primeau nici un fel de remunerare bănească. La 22 ianuarie 1719 odnodvorții și oamenii slujitori încadrați în serviciu mai înainte au fost incluși în categoria țăranilor de stat și impuși acelorași prestații. Dar, măsura respectivă a provocat nemulțumirea acestei categorii sociale, care înainte beneficia de anumite privilegii. Ulterior, în timpul domniei Elisabetei Petrovna (1741-1761), a fost creată o comisie specială pentru cercetarea situației în care s-au pomenit odnodvorții. Rezultatele activității acestei comisii și-au găsit reflectare în instrucțiunile din 1754 și 1766, care îmbunătățeau parțial situația acestei categorii sociale⁴.

După anexarea Basarabiei la Imperiul Rus în categoria odnodvorților au nimerit, țărani transferați în provincia nou-anexată din guberniile interne ruse. A stabili numărul lor în Basarabia până la 1847 este destul de dificil. Totuși izvoarele de arhivă atestă prezența lor. Spre exemplu, în iunie 1824 odnodvoreanul din satul Roșie, ținutul Akkerman Vasile Șuvleakov ruga Comisia regională instituită pentru organizarea unui recensământ fiscal al populației de ai permite să se mute cu traiul în orașul Chișinău. El scria că dorește să se mute împreună cu fiul său cu traiul în Chișinău, din care considerent a prezentat un permis de la comunitatea locuitorilor din satul Roșie, ținutul Akkerman prin care el, împreună cu familia sa erau excluși din rândul locuitorilor acestui sat pentru a fi înscrși în categoria locuitorilor din Chișinău⁵. Din acest permis aflăm că Vasile Șuvleakov avea la moment 79 de ani, iar familia era alcătuită din 8 persoane – 4 de sex masculin și 4 de sex feminin. Permisul era semnat de Condrat Mironov, Stepan Stan, Pavel Ciușcari, Ivan Bacal, Efrim Chiriac, Mihailo Șcerbin, David Gavrilov, Tanas Karacaș, Echim Vâlcu, Filip Carbunean, Trocen Pordinov și întreaga comunitate a bătrânului⁶ Vasile Untilă și vornicul Casian Draponici⁷.

Din unele surse de epocă aflăm că odnodvorții reprezintă „o stare socială privilegiată, scutită de prestații, care își are propria cărmuire sătească și care, în loc de impozitul (*birul* – *V.T.*) pe familie comun în Basarabia, plătesc o dare numită

⁴ Н.К. Ткачева, *Из истории одноворцев в XVIII в. Тезисы докладов десятой сессии симпозиума по аграрной истории Восточной Европы (Ленинград, январь 1968 г.)*, М., 1968, с. 107-110.

⁵ ANRM, F. 3, inv. 1, d. 97, f. 86.

⁶ **Bătrân** – denumire dată pășilor din moșiile răzeșești, care au fost divizate potrivit spiței genealogice a satului dat (*Instituții feudale din Țările Române. Dicționar* / Coordonatori: Ovid Sachelarie și Nicolae Stoicescu. – București, 1988, p. 40-41, 323).

⁷ ANRM, F. 3, inv. 1, d. 97, f. 87.

dajdie, mai mică decât birul”⁸. În plus odnodvorții beneficiau și de alte privilegii: **a)** nu puteau fi deposedați de avere și supuși pedepsei corporale fără sentința judecătorească; **b)** erau scutiți de dările de stat și cele locale; **c)** beneficiau de dreptul de a se încadra în serviciul militar și civil de rând cu odnodvorții ruși; **d)** satele cu odnodvorți erau împărțite în plase, în frunte cu un „starsina” electiv etc.⁹

În unele izvoare întâlnim termenul *ruptași-răzeși*, în altele – *răzeși-mazili*. Aceștia erau „țărani odnodvorți”, care dețineau în proprietate ereditară loturi de pământ pe moșiile răzășești. Tot ei mai figurau în unele izvoare cu termenul de *răzeși-odnodvorți*¹⁰.

Prin legea din 1847, odnodvorții din Basarabia au fost atribuiți categoriei țăranilor de stat. Ei erau divizați în *odnodvorți care locuiau pe domeniile statului și odnodvorți stabiliți pe moșii private*. Odnodvorți care locuiau pe domeniile statului erau subordonați Administrației proprietăților statului, iar odnodvorți stabiliți pe moșii private – instituțiilor care se ocupau de problemele țăărănești¹¹. Cercetătorii Ya.S. Grosul și I.G. Budak, care au cercetat aplicarea reformei agrare în Basarabia constată că „legea din 1847 îi egala pe odnodvorții care se ruinau cu starea socială a țăranimii, și numai o parte din ei intrau în numărul marilor proprietari funciari”¹². În acest sens avea dreptate P.G. Gore care scria că termenul *stabiliți (водворенных)*, nu poate fi referit la odnodvorții din Basarabia fiindcă, spre deosebire de odnodvorții din guberniile ruse, pe aceștia nimeni nu i-a stabilit pe pământ, din considerentul că ei locuiau pe pământurile lor dintotdeauna. Iar în județele în care locuiau compact – Orhei, Bălți și Soroca, pământuri de stat nici nu existau¹³. Credem, că în categoria odnodvorților stabiliți pe domeniile statului pot fi incluși doar acei străini care au venit de peste hotare, în special, din guberniile interne ruse, dar care la moment erau puțini la număr.

Alte surse ne confirmă, că în categoria odnodvorților au intrat nu doar categoriile privilegiate ale mazililor și ruptașilor din Basarabia, dar și o parte din coloniști din guberniile interne ruse. Iată ce povestește un bătrân din satul Troițkoe, județul Bender: „Părinții noștri au venit în 1828 din guberniile Kursk și Orlov. Acum noi suntem odnodvorți, cum s-ar spune, răzeși: în Patrie aveam câte 9 desetine de pământ de persoană, iar aici – câte 30 de desetine”¹⁴. Dar numărul acestor țărani era neînsemnat.

⁸ Памятная книжка Бессарабской области на 1862 год, Кишинев, 1862, p. 153.

⁹ ПСЗРИ, собр. II, т. XXII, отд. первое, 1847, №20987, СПб., 1848, с. 190-193, 197.

¹⁰ ANRM, F. 24, inv. 1, d. 52, f. 1-2; Положение крестьян и крестьянское движение в Бессарабии. (1812-1861 годы). Сборник документов / Составители И.А. Анцупов, К.П. Крыжановская. Том. III, Часть I, Кишинев, 1962, с. 575.

¹¹ Н.В. Лашков, Бессарабия – к столетию присоединения к России. 1812-1912 гг. Географический и историко-статистический обзор состояния края, Кишинев, 1912, с. 68.

¹² Я.Гросул, И.Будак, Крестьянская реформа 60-70 гг. XIX века в Бессарабии, Кишинев, 1956, с. 157.

¹³ П.Г. Горе, Историческая записка об одновдворцах (мазылах), Кишинев, 1908, с. 8-9.

¹⁴ Русские в Южной Бессарабии (К истории колонизации), În: Русский архив, М., 1902, книга II, с. 155.

A stabilit de când oficial țarismul a instituit categoria odnodvorților în Basarabia este destul de dificil. Cert este faptul că această categorie, deși neînsemnată numeric, a existat mult mai înainte de transferarea în categoria odnodvorților a mazililor și ruptașilor la 10 martie 1847.

După 1847 mazilii și ruptașii au fost nevoiți să-și confirme starea socială de odnodvorți. Conform datelor Consiliului Suprem al Basarabiei, doar în perioada 1848-1869, în județul Iași, statutul de odnodvorți l-au confirmat mai mulți mazili și ruptași din satele Florești, Cucueți, Mândrești, Măgurele, Rădeni, Ciulucani, Năpădeni, Coșcodeni, Tomești, Măgura, Butești, Unțești, Sângureni, Golești, Flămânzeni, Sarata, Șofrâncani, Dumbrăvița, Bicericani, Brânzeni, Gălășeni, Călinești, Fălești, Șoltoi, Condratești, Horești, Dumeni, Cobani, Cornești, Duruitoare, Unțești etc.¹⁵

Pentru confirmarea noului statut social, în baza dispoziției circulare din 25 octombrie 1847 a Guvernului Regional, dosarele mazililor și ruptașilor urmau a fi examinate în ședința Consiliului Regional al Basarabiei¹⁶.

Dosarele prezentate de mazili și ruptași conțin informații prețioase despre starea acestor categorii sociale/fiscale din Basarabia. Mazili și ruptași care, din anumite considerente, la momentul aplicării în viață a legii din 10 martie 1847, nu au fost incluși în listele odnodvorților din Basarabia au fost nevoiți să prezinte documente doveditoare care ar demonstra starea lor de categorie privilegiată. Alături de actele oficiale semnate de domnii Țării Moldovei și deciziile Comitetului Provizoriu al Basarabiei, mazilii și ruptașii urmau să prezinte mărturiile a 24 de persoane/martori din categoria stărilor sociale privilegiate, care urmau să confirme, prin depunerea jurământului, proveniența de mazil, ruptaș sau de odnodvorți a acestor persoane. Să examinăm doar câteva din cererile depuse de mazili și ruptași pentru confirmarea apartenenței la starea socială privilegiată.

Un exemplu elocvent, în acest sens, ne poate servi cazul mazilului Ion Bivol din satul Mândrești, județul Iași. În urma recensământului fiscal din 1835, din lipsa

¹⁵ Dosarele cu referire la confirmarea titlului de odnodvorți în aceste sate *a se vedea*: ANRM, F. 3, inv. 3, d. 81, f. 1-3; d. 82, f. 1-3; d. 83, f. 1-41; d. 84, f. 1-2; d. 86, f. 1-1; d. 88, f. 1-15; d. 89, f. 1-23; d. 90, f. 1-6, d. 91, f. 1-25, d. 92, f. 1-17; d. 93, f. 1-2; d. 94, f. 1-9; d. 95, f. 1-55; d. 96, f. 1-2; d. 97, f. 1-18; d. 98, f. 1-7; d. 99, f. 1-17; d. 100, f. 1-7; d. 101, f. 1-7; d. 102, f. 1-7; d. 103, f. 1-15; d. 104, f. 20; d. 105, f. 1-3; d. 106, f. 1-20; d. 107, f. 1-34; d. 108, f. 1-36; d. 109, f. 1-16; d. 110, f. 120; d. 111, f. 1-70; d. 112, f. 1-16; d. 113, f. 1-26; d. 114, f. 1-32; d. 116, f. 1-13; d. 117, f. 1-15; d. 118, f. 1-16; d. 119, f. 1-20; d. 120, f. 1-202; d. 121, f. 1-2; d. 122, f. 1-14; d. 123, f. 1-49; d. 124, f. 1-131; d. 125, f. 1-16; d. 126, f. 1-3; d. 127, f. 1-65; d. 129, f. 1-47; d. 130, f. 1-15; d. 131, f. 1-27; d. 132, f. 1-19; d. 133, f. 1-16; d. 134, f. 1-23; d. 135, f. 1-22; d. 136, f. 1-19; d. 137, f. 1-24; d. 138, f. 1-12; d. 139, f. 1-20; d. 140, f. 1-40; d. 141, f. 1-24; d. 142, f. 1-25; d. 143, f. 1-28; d. 144, f. 1-24; d. 145, f. 1-12; d. 146, f. 1-12; d. 147, f. 1-30; d. 148, f. 1-2; d. 149, f. 1-19; d. 150, f. 1-36; d. 151, f. 1-21; d. 152, f. 1-25; d. 153, f. 1-3; d. 154, f. 1-2; d. 156, f. 1-54; d. 157, f. 1-30; d. 158, f. 1-12; d. 159, f. 1-10; d. 160, f. 1-28; d. 161, f. 1-6; d. 162, f. 1-18; d. 163, f. 1-4; d. 164, f. 1-12; d. 165, f. 1-29; d. 166, 1-26; d. 167, f. 1-13; d. 168, f. 1-20; d. 168, f. 1-131; d. 170, f. 1-31; d. 171, f. 1-10; d. 172, f. 1-20; d. 173, f. 1-12; d. 175, f. 1-12; d. 176, f. 1-8; d. 177, f. 1-8; d. 179, f. 1-22; d. 180, f. 1-16; d. 181, f. 1-3.

¹⁶ ANRM, F. 3, inv. 3, d. 95, f. 1 verso.

de documente (în 1824, tatăl său a prezentat documentele de rigoare Administrației Financiare a Basarabiei, iar aceasta le-a transmis în 1825 Consiliului Suprem al Basarabiei; după lichidarea Consiliului documentele împreună cu dosarul au rămas depozitate în arhiva Consiliului) el a fost transferat în categoria țăranilor. De rând cu el în categoria țăranilor au fost transferați și frații săi Teodor și Chiril. În cererea depusă la 22 mai 1848 pe numele Consiliului Regional al Basarabiei Ion Bivol scria că „tatăl său este fiul adevărat a lui Eremia Bivol, iar acesta fiul adevărat al mazilului Andrei Bivol, pe numele căruia a fost emis actul oficial de confirmare a privilegiilor semnat de domnul Moldovei Mihai Constantin Suțu din 20 iunie 1794, care în prezent se află în Consiliul Regional al Basarabiei”¹⁷. În plus el mai scria că rudele sale care locuiesc în satul Costești, județul Orhei, au fost confirmate deja în categoria odnodvoților.

La 21 mai 1849, pentru confirmarea titlului de mazil 12 locuitori ai satului Mândrești și cășlei Mândrești și 12 locuitori ai satului Zgărdești, toți odnodvoți care au fost confirmați în această categorie socială, au depus jurământ prin care confirmau că Ion Bivol într-adevăr face parte din categoria mazililor. Este semnificativ faptul că cca jumătate din odnodvoți știau carte și au pus semnăturile pe acrușul jurământului. Aceștia erau odnodvoți din satul Mândrești Teodor Gheorghiu (53 ani), Vasile Harghel (48 ani), Semion Samson (70 ani), Manolache Sava (32 ani), Constantin Tertia (48 ani) și din satul Zgărdești – Dumitru Gagură (38 ani), Manolache Potlog (39 ani), Teodor Spânu (45 ani), Andrei Scurtu (35 ani) și Iordache Fialcovschi (30ani)¹⁸. Majoritatea din semnatari au semnat cu paleografia moldovenească (excepție făcând doar Manolache Sava și Manolache Potlog care au semnat cu paleografia cirilică) ce atestă faptul că erau cărturari, sau cel puțin aveau cunoștințe elementare de carte. Din alt act de jurământ depus de 3 odnodvoți din satul Ciulucani și 21 de odnodvoți din satul Mândrești, constatăm că 10 din ei erau știutori de carte: Ion Furculița (30 ani), Gheorghe Popov (45 ani), Gheorghe Popa (36 ani), Manole Popa (56 ani), Ivan Popa (28 ani), Dumitru Anastasiu (35 ani), Manuil Vrânceanu (45 ani), Vasile Năstase (40 ani), Ion Roșca (35 ani) și Ion Sava (? ani). Tendința de rusificare, promovată intens de administrația imperială rusă, poate fi observată din exemplul lui Ion Popa, feciorul lui Manole Popa, care alături de Gheorghe Popov a semnat actul în limba rusă (*Иван Емануил Пона*) și care, probabil, a studiat în școală rusească¹⁹.

La 13 mai 1850 Judecătoria județeană Iași raporta Consiliului Regional al Basarabiei că la 15 februarie 1850 Ion Eremia Bivol a depus o cerere pentru confirmarea privilegiilor sale, mărturia depusă de cei 24 de odnodvoți prin care cerea de a fi confirmat în această categorie socială a odnodvoților²⁰.

¹⁷ ANRM, F. 3, inv. 3, d. 89, f. 1-1 verso.

¹⁸ Ibidem, f. 4-4 verso.

¹⁹ Ibidem, f. 12, 13.

²⁰ Ibidem, f. 9-9 verso.

În asemenea situații s-au pomenit și unii reprezentanți ai clerului. Spre exemplu, fiii preotului Ioan Oțel din satul Bisericiani, ținutul Iași din cauza neprezentării la timp a documentelor au fost transferați în categoria țăranilor. Din certificatele prezentate de la biserica din sat cu hramul Sf. Nicolae se vede destul de clar că în anii 1813-1840, Andrei și Ioan Oțel erau înscrși în categoria mazililor. Documentele certifică că la 1813 Andrei avea 36 de ani, iar Ioan – 31 și că tatăl lor preotul Ioan Oțel, într-adevăr este feciorul mazilului Gavrilă Oțel, iar ei sânt fii preotului Ioan Oțel și a mamei Ecaterina. La 11 decembrie 1840 ei cereau să fie confirmați în categoria mazililor²¹.

Din cazul ruptașului Vasile Semion Volontir, din satul Ciulucani, transferat de Consiliul Regional al Basarabiei în categoria țăranilor, din cauza neprezentării documentelor ce ar confirma starea lui privilegiată (fecior de preot), aflăm că în urma jurământului depus la 23 mai 1849 de cei 24 de locuitori (odnodvorți) din satul Mândrești, câșla Mândrești și satul Ciulucani s-a confirmat că el este într-adevăr feciorul adevărat al preotului Semion Volontir din satul Zgârdești²² și are aproximativ 24 de ani. Și în acest caz actul de jurământ a fost semnat de odnodvorții din sat confirmă că 9 din ei erau știutori de carte: cunoscuții deja Ion Furculița, Gheorghe Popov, Gheorghe Popa, Manole Popa, Ivan Popa, Dumitru Anastasiu, Manuil Vrânceanu, Vasile Năstase și Ion Roșca²³.

Unii mazili și ruptași nu erau confirmați în categoria odnodvorților și din diferite greșeli omise la perfectarea actelor de confirmare a statului social. Exemplu, în acest sens, ne servește cazul locuitorilor din satul Unțești (izvorul nu indică starea socială sau fiscală – mazili sau ruptași), județul Iași Vasile Timofei Bobeicu și Nicolae Grigore Căldare. La 19 ianuarie 1853 aceștia, se adresează cu rugămintea în Consiliul Suprem al Basarabiei, pentru ai exclude din categoria țăranilor unde, cum scriau ei, au nimerit din greșeală. Ei scriau că au fost confirmați în categoria privilegiată a populației: Vasile Timofei Bobeicu și fratele său Grigore (deja decedat) – la 24 ianuarie 1839, iar Nicolae Grigore Căldare – la 12 februarie 1842, primind și documentele de rigoare care atestă acest fapt: primul la 7 martie 1852, iar cel de-al doilea – la 31 octombrie 1851. Grigore fiind deja decedat n-a mai primit certificatul de rigoare. Reieșind din considerentul că ambii au fost confirmați în categoria odnodvorților deja după efectuarea celui de-al nouălea recensământ fiscal (1851) al populației, ambii au fost transferați în categoria țăranilor²⁴.

La 5 februarie 1853, Consiliul Suprem al Basarabia examinează cererea depusă de Vasile Bobeicu și Nicolae Căldare și confirmă statutul lor de

²¹ ANRM, F. 3, inv. 3, d. 94, f. 1-2.

²² ANRM, F. 3, inv. 3, d. 91, f. 1 verso.

²³ Ibidem, f. 12-13.

²⁴ ANRM, F. 3, inv. 3, d. 101, f. 1-1 verso.

odnodvorți²⁵. Asemenea cazuri se întâlnesc destul de des în izvoarele de arhivă. Eforturile depuse de mazili și ruptași de ași confirma pe parcursul anilor statutul s-au soldat, de regulă, cu ruina și sărăcirea multora din ei.

Unii odnodvorți sânt înregistrați și în cadrul comunităților mic-burghezilor din Chișinău²⁶. Din dosarele Dumei orășenești din Chișinău constatăm că la sfârșitul anilor '30 ai secolului al XIX-lea în oraș erau deja 20 de comunități ale mic-burghezilor, inclusiv *în partea a treia* a orașului comunitățile: moldovenilor, ruptașilor, grecilor și *în partea a patra* comunitățile: rupta de vistierie, a bulgarilor, ruptașilor, străinilor, ce constituiau în total în prima parte a orașului – 995 de persoane, în a doua parte – 1951, în partea a treia – 2111 și în partea a patra a orașului – 4051 de persoane²⁷. Toate aceste comunități sunt administrate de starosti și de meșterii breslelor (*цехмейстеры*), aleși de ei din cadrul fiecărei categorii sociale. În toate comunitățile mic-burghezilor din Chișinău au fost înregistrate 9108 de persoane și burlaci și, în mod separat, în cele 10 bresle – 1390 de persoane de meșteșugari și burlaci²⁸.

Pe parcursul anilor numărul general al comunităților mic-burghezilor a crescut neesențial, constituind în 1841 21 de comunități, iar în 1843 – 23 de comunități²⁹. La începutul anilor '50 ai secolului al XIX-lea numărul comunităților mic-burghezilor din orașul Chișinău a atins deja cifra de 30³⁰. Respectiv, numărul mare de comunități mic-burgheze făcea dificilă perceperea impozitelor. Din această cauză, Consiliul orășenesc și Administrația Financiară a Basarabiei au intervenit pe lângă Ministerul Finanțelor în privința divizării mic-burghezilor din Chișinău doar în patru comunități, potrivit sectoarelor orașului, și constituirii unei comunități separate (a 5-a) a meșteșugarilor³¹.

După unificarea, la 19 septembrie 1850, a celor 30 de comunități ale mic-burghezilor din Chișinău în 4 comunități, potrivit sectoarelor orașului, și după constituirea comunității meșteșugarilor, odnodvorților care locuiau în capitală și care beneficiau de anumite privilegii le-a fost păstrată comunitatea în care ei erau uniți. La 26 februarie 1851, pentru soluționarea acestei probleme, ministrul de Interne intervine către guvernatorul general interimar al Novorosiei și Basarabiei P.I. Fiodorov cu rugămintea de a prezenta informații suplimentare cu referire la această

²⁵ ANRM, F. 3, inv. 3, d. 101, f. 2-4.

²⁶ **Comunitatea mic-burghezilor** – comunitate, constituită în mediul urban, în Basarabia, după anexarea ei în 1812 la Imperiul Rus, potrivit principiului social, etnic și religios existent în Imperiul Rus, în scopul organizării activității economice, spirituale și reglementării repartizării impozitelor și prestațiilor (Valentin Tomuleț, *Basarabia în epoca modernă (1812-1918) (Instituții, regulamente, termeni)*. Ediția a III-a, revăzută și adăugită, Iași, 2014, p. 230).

²⁷ Arhiva Istorică de Stat din Rusia (AISR), F. 1287, inv. 37, d. 871, f. 3 verso-4.

²⁸ Ibidem, f. 4-4 verso.

²⁹ В. Жуков, *Динамика роста и состава городского населения Кишинева (1812-1861 годы)*. În: Труды Центрального Государственного Архива МССР, Кишинев, 1962, том I, с. 190, 192.

³⁰ AISR, F. 1287, inv. 37, d. 950, f. 2.

³¹ AISR, F. 1287, inv. 37, d. 871, f. 5.

categorie socială³². Potrivit informațiilor prezentate de Guvernul Regional, la începutul lui 1851 odnodvorții din Chișinău constituiau 174 familii, beneficiau de anumite privilegii, plăteau un impozit mai mic decât celelalte categorii sociale, denumit *dajdia*, ce constituie 2 rub. 67 kop. argint, îndeplineau o prestație bănească în folos social, stabilită de Guvernul Regional, și prestații în natură similar categoriilor mic-burghezilor din Chișinău. Erau scutiți, ca și celelalte categorii de mic-burghezi, de sistemul de recrutare pe un termen nedeterminat. Odnodvorții din Chișinău își alegeau din rândurile lor un șef al comunității odnodvorților (*старшина*) care, ca și ceilalți șefi de comunități ale mic-burghezilor, nu era salarizat³³.

Categoriile privilegiate ale populației din Basarabia erau permanent în vizorul și tutela mareșalului regional al nobilimii. Acesta în repetate rânduri a întreprins demersuri instituțiilor imperiale pentru a apăra interesele acestor categorii de populație. Aceasta din considerentul că pe parcursul anilor, administrația imperială a adoptat mai multe decizii referitor la boiernași, mazili și ruptași, care, la rândul lor, au provocat confuzii și neînțelegeri din partea funcționarilor instituțiilor regionale referitor la modalitatea de aplicare a acestor decizii în practică. Astfel, la 3 noiembrie 1853, în raportul *Despre drepturile boiernașilor și mazililor moldoveni* adresat ministrului de Interne, generalului de infanterie D.G. Bibikov, mareșalul regional al nobilimii scria că „în 1843 a fost emisă o lege³⁴ în care era stipulat că toate persoanele venite din Moldova după 1812 și altele care urmează să mai vină, indiferent de apartenența lor socială, pot beneficia de cetățenia rusă doar în baza prevederilor generale acordate cetățenilor străini. În schimb, persoanele venite din Moldova chiar și după 1812, dar care au prezentat documentele de rigoare și în baza dispozițiilor Guvernului Regional au fost deja înscrise în categoria boiernașilor, mazililor și ruptașilor până la emiterea dispoziției Consiliului Suprem din 8 martie 1843, rămân înscrise în aceste categorii sociale și în continuare, de rând cu populația autohtonă din Basarabia”³⁵.

Această dispoziție referitor la *drepturile boiernașilor, mazililor și ruptașilor*, ce fac parte din categoria privilegiată, dar nenobiliară a societății, adoptată la insistența administrației regionale, a creat problema, față de care din aceste categorii dispoziția urmează a fi aplicată: doar față de cei transferați din Principatul Moldova după 1812 sau și față de cei autohtoni care au depus jurământ de credință Rusiei în 1817, mai târziu sau în general încă n-au depus jurământul de credință. Această dispoziție a creat anumite probleme și în Senatul Guvernant, în special în Departamentul de Heraldică, când din diferite motive, nu erau confirmați în rangul nobiliar și unii boieri³⁶.

³² AISR, F. 1287, inv. 37, d. 950, f. 7.

³³ Ibidem, f. 7 verso-8.

³⁴ Despre decizia Consiliului Suprem din 18 martie 1843 *a se vedea*: ПСЗРИ. Собр. II, т. XVIII, 1843, отд. первое, №16597, СПб., 1844, с. 119-120.

³⁵ ANRM, F. 88, inv. 1, d. 1142, f. 204, 206-206 verso.

³⁶ Ibidem, f. 206 verso-207 verso.

Izvoarele de arhivă ne prezintă date interesante despre evoluția numerică a odnodvoștilor din Basarabia pe parcursul secolului al XIX-lea. Un interes deosebit, în acest sens, prezintă datele recensămintelor fiscale din anii '30-'50 ai secolului al XIX-lea (Tabelul 1).

Tabelul 1

**Numărul odnodvoștilor din Basarabia, conform recensămintelor
 fiscale ale populației***

Pe care pământuri trăiau odnodvoștii	Recensămintele populației											
	VIII (1835)**				IX (1850)				X (1858)			
	Sex masculin	Sex feminin	Numărul total	Raportul, în %	Sex masculin	Sex feminin	Numărul total	Raportul, în %	Sex masculin	Sex feminin	Numărul total	Raportul, în %
Statului	78	80	159	0,9	49	76	175	0,7	48	33	81	0,3
Posesie	8503	8495	16998	93,9	10533	11682	22215	94,4	13806	13112	16918	95,4
Orășenești	475	479	954	5,2	593	551	1144	4,9	611	617	1218	4,3
Numărul total	9046	9054	18111	100,0	11175	12309	23534	100,0	14465	13762	28217	100,0

* Arhiva de Stat din regiunea Odesa (ASRO), F. 3, inv. 1, d. 50, anii 1856-1861, f. 24; d. 76, a. 1852, f. 4-4 verso, 66.

** Pentru anul 1835 în Tabel n-au fost incluși rupta de vistieria: 5 persoane sex masculin și sex feminin ce trăiau pe pământurile statului, 50 – pe pământurile aflate în posesie și 15 – pe pământurile orășenești. Documentul a fost perfectat la sfârșitul anilor '50 ai secolului al XIX-lea, din care cauză, mazilii și ruptașii la 1835 sânt identificați cu odnodvoștii.

Datele Tabelului 1 demonstrează o tendință evidentă de creștere a numărului odnodvoștilor: de la 18111 persoane în 1835, la 23534 – în 1850 și 28217 persoane – în 1858. Această tendință este una dictată, mai mult, de sporul natural al populației, specifică și celorlalte categorii sociale a populației din Basarabia pe parcursul secolului al XIX-lea. În plus în categoria odnodvoștilor au mai intrat și o parte din boiernași.

Pe parcursul întregii perioade, majoritatea absolută a odnodvoștilor trăiau pe pământurile deținute în posesie. În același timp se observă tendința de micșorare a odnodvoștilor care trăiau pe pământurile statului și cele orășenești și majorarea, deși neesențială, a celor care dețineau pământuri în posesie. Aceleași date statistice ne demonstrează că majoritatea odnodvoștilor locuiau în mediul rural. Numărul odnodvoștilor care locuiau în mediul urban era în descreștere și constituia doar 5,2%, 4,9% și 4,3% din numărul total în acești ani.

Dar izvoarele cu referință la numărul populației sânt destul de contradictorii. Conform altor surse, în 1852, în Basarabia sânt atestați 20280 de odnodvoști, ce constituie o scădere bruscă a acestei categorii sociale comparativ cu anul 1850³⁷.

³⁷ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 5776, f. 3 verso.

Conform datelor statistice ale populației din Basarabia din 18 iunie 1858, odnodvorții constituiau o categorie socială neînsemnată numeric comparativ cu restul populației. Conform aceluiași date statistice din 1858, dar cu referință numai la persoanele de sex masculin, odnodvorților le revenea doar 11948 (4,9%) persoane de sex masculin din numărul total de 231384 (95,1%) persoane de țărani (Tabelul 2).

Tabelul 2

Numărul țăranilor și odnodvorților din Basarabia, conform datelor statistice din 18 iunie 1858*

Județele	Categoriile de populație						Raportul, în %	
	Țărani	În %	Odnodvorți	În %	În total	În %	Țărani	Odnodvorți
	Persoane de sex masculin							
Chișinău**	40455	17,5	2741	22,9	43196	17,8	93,7	6,3
Orhei	40501	17,5	5404	45,2	45905	18,9	88,2	11,8
Bender	7651	3,3	105	0,9	7756	3,2	98,6	1,4
Akkerman	1456	0,6	1	0,01	1457	0,6	99,9	0,1
Cahul**	2247	1,0	33	0,3	2280	0,9	98,6	1,4
Hotin	56189	24,3	201	1,7	56390	23,2	99,6	0,4
Iași	41280	17,8	2272	19,0	43552	17,9	94,8	5,2
Soroca	41605	18,0	1191	10,0	42796	17,6	97,2	2,8
Numărul total	231384	100,0	11948	100,0	243332	100,0	95,1	4,9
Raportul, în %	95,1	-	4,9	-	100,0	-	96,3	3,7

* ANRM, F. 3, inv. 2, d. 596, f. 12-13; *Положение крестьян и крестьянское движение в Бессарабии. (1812-1861 годы)*. Сборник документов / Составители И.А. Анцупов, К.П. Крыжановская. Том III, Часть I, Кишинев, 1962, с. 464.

** Izvorul atestă că țăranii și odnodvorții din județele Cahul și Chișinău sânt indicați fără locuitorii localităților, retrocedate Principatului Moldova conform Tratatului de pace de la Paris din 1856.

Datele Tabelului 2 ne demonstrează destul de explicit că odnodvorții erau concentrați în patru județe ale Basarabiei: 5404 (45,2%) persoane de sex masculin în județul Orhei, 2741 (22,9%) – în județul Chișinău, 2272 (19%) – în ținutul Iași și 1191 (10%) – în județul Soroca. În celelalte județe numărul odnodvorților era neînsemnat. În raport cu numărul total al populației pe întreaga Basarabie, odnodvorții prevalau numeric doar în județul Orhei – 11,8%, în celelalte ținuturi numărul lor era destul de mic și varia între 6,3% (Chișinău), 5,2% (Iași), 2,8% (Soroca), 1,4% (Bender și Cahul), 0,4% și 0,1% (Hotin și Akkerman).

Un izvor important în studierea situației odnodvorților din Basarabia îl constituie și datele statistice cu privire la moșiile deținute în posesie. După aplicarea în viață în guberniile interne ruse a reformei agrare din 19 februarie 1861, țarismul a adunat informații detaliate despre starea moșiilor din Basarabia, din care

cauză atât moșierii, cât și ceilalți deținători de proprietăți funciare au fost rugați să prezinte informații detaliate despre starea moșiilor sale. Ca rezultat în Fondul 88, Adunarea Deputaților Nobilimii din gubernia Basarabia, s-au adunat mai multe dosare ce conțin informații interesante despre aceste moșii³⁸. Spre exemplu, satul Tomești din județul Iași, plasa Bolotina, ce aparținea răzeșilor-odnodvorți³⁹ dispunea la 1861 de 175 fălci⁴⁰ de pământ arabil și 65 fălci de pământ nearabil, avea 39 de familii, inclusiv: 32 familii de odnodvorți și 5 familii de țărani înscriși în această localitate și 2 familii de țărani străini. Toți ei trăiau pe pământurile pe care le dețineau în proprietate. În unele cazuri izvorul îi identifică pe odnodvorți cu răzeși⁴¹. Cu denumirea de răzeși-odnodvorți îi întâlnim pe odnodvorți și în ocina Dămășcani, județul Iași, plasa Bolotina care dispunea în 1861 de 230 fălci de pământ arabil și 120 fălci de pământ nearabil, și în care locuiau 21 familii răzeși-odnodvorți. Toate pământurile aparțineau răzeșilor⁴².

Totuși izvorul face distincție între aceste categorii de țărani. Spre exemplu satul Butești din ținutul Iași, plasa Bolotina, ce aparținea răzeșilor dispunea la 1861 de 550 fălci pământ arabil și 50 fălci pământ nearabil, pe care erau înregistrați 72 familii, inclusiv: 40 familii de odnodvorți, 28 familii de țărani (răzeși), 4 odnodvorți străini și 4 odnodvorți care erau plecați. Toți ei trăiau pe pământuri personale⁴³. În celelalte sate numărul odnodvortilor era mai mic ca cel al țăranilor răzeși. Pe moșia Criuleni, plasa Vulpești, județul Iași ce aparținea micilor proprietari funciari – răzeșilor, care dispunea la 1861 de 900 fălci pământ arabil și 180 fălci pământ nearabil, erau înscriși 91 de familii, inclusiv: 80 familii de țărani (răzeși), 8 familii de odnodvorți și 3 familii de mici burghezi. Toți ei trăiau pe pământuri proprii⁴⁴. În satul Cetireni, același ținut Iași ce aparținea micilor proprietari funciari – răzeșilor (date cu referință la suprafața de pământ care era în proprietatea țăranilor lipsesc din considerentul că moșia se afla în litigiu), erau înscriși 247 familii de răzeși, 2 familii de odnodvorți, 32 familii de țărani străini și 2 familii de mici burghezi. În categoria odnodvortilor erau înscriși 57 de familii și 7 familii de țărani. Toți ei trăiau pe pământuri proprii⁴⁵. În satul Ciulucani, același județ ce aparținea răzeșilor și care la 1861 dispunea de 657 fălci pământ arabil și

³⁸ ANRM, F. 88, inv. 1, d. 1584, 1585, 1586, 1587.

³⁹ *Răzeși-odnodvorți* – țărani odnodvorți, care dețineau în proprietate loturi de pământ pe moșiile răzeșești cu dreptul de proprietate ereditară (ANRM, F. 88, inv. 1, d. 1586, f. 111-112, 129-129 verso, 223-223 verso).

⁴⁰ *Falce* – unitate obișnuită de măsură moldovenească, folosită la măsurarea pământului. În Basarabia 3 fălci constituiau 4 desetine domnești (ANRM, F. 2, inv. 1, d. 6314, f. 3-3 verso). Desetină – unitate de măsură agrară egală cu 1,09 ha (Vasile Breban, *Dicționar general al limbii române*, București, 1992, vol. I, p. 269).

⁴¹ ANRM, F. 88, inv. 1, d. 1586, f. 111-112.

⁴² Ibidem, f. 129-130.

⁴³ Ibidem, f. 165-165 verso.

⁴⁴ Ibidem, f. 207-207 verso.

⁴⁵ Ibidem, f. 209-209 verso.

175 fălci pământ nearabil erau înregistrați 120 de familii, inclusiv: 77 familii de răzeși, 6 familii de odnodvorți și 37 țărani străini⁴⁶.

Date similare întâlnim și în județele unde ponderea mazililor și ruptașilor era destul de mică. Spre exemplu, localitatea Dubăsarii Vechi din județul Bender ce aparținea moștenitorilor răposatului nobil Nicolae Macri dispunea în 1861 de 1300 fălci de pământ arabil, 2530 fălci pământ nearabil, 135 familii de țărani înscriși, 76 familii de mici burghezi (44 din Chișinău și 32 din Bender), 5 țărani străini, 10 familii de odnodvorți și 25 familii de răzeși⁴⁷.

Datele cu referință la suprafețele de pământ și numărul de familii în localitățile populate de răzeșii odnodvorți din județul Iași în 1861 sânt sistematizate în Tabelul 3.

Tabelul 3

Suprafața proprietăților funciare și numărul populației în județul Iași populate în 1861 de răzeșii odnodvorți*

Denumirea localităților	Suprafața proprietăților funciare				Numărul populației				
	Pământ arabil	Pământ nearabil	Păduri	Numărul total	Țărani înscriși	Odnodvorți	Țărani străini	Mici burghezi	Numărul total
	Fălci				Familii				
Mândrești	1884	200	250	2334	110	126	39	-	275
Năpădeni	1501	250	44	1795	97	119	60	-	276
Zgărdești	1200	114	-	1314	97	46	19	-	162
Criuleni	900	180	-	1080	80	8	3	-	91
Cilucani	657	175	-	832	77	6	37	-	120
Dumbrăvița	600	101	-	701	89	54	40	-	183
Cucioaia	462	141	10	613	66	8	8	-	82
Butești (sat)	550	50	-	600	28	40	4	-	72
Butești (slob.)	670	130	-	500	101	2	-	-	103
Bocșa	335	10	30	375	50	-	30	-	80
Dămășcani	230	120	-	350	-	21**	-	-	21
Gorești	220	100	-	320	-	45**	5	-	50
Tomești	175	65	-	240	5	32	2	-	39
Cetireni	-***	-***	-***	-***	247	2	32	2	283
Numărul total	-	-	-	-	1047	509	279	2	1837
În %	-	-	-	-	57,0	27,7	15,2	0,1	100,0

* ANRM, F. 88, inv. 1, d. 1585, p. I, f. 85-86, 87-88, 89-90, 91-92, 93-94; d. 1586, f. 73-74, 111-112, 121-122, 128-129, 165-166, 207-208, 209-210, 223-224, 231-232.

** Răzeși-odnodvorți.

*** Izvorul nu indică suprafața deținută în proprietate de locuitori, din considerentul că moșiile se afla în litigiu.

⁴⁶ Ibidem, f. 73-73 verso.

⁴⁷ Ibidem, d. 1585, p. I, f. 171-172.

Pentru a determina ce schimbări au intervenit în cadrul acestei categorii sociale să analizăm dinamica numerică a odnodvorților în baza statisticii oficiale din anii 1863-1865 (Tabelul 4).

Tabelul 4

Numărul odnodvorților din Basarabia, conform datelor statistice din 1863-1865*

Județele	1863		Numărul total	Raportul, în %	1864		Numărul total	Raportul, în %	1865		Numărul total	Raportul, în %
	Sex masculin	Sex feminin			Sex masculin	Sex feminin			Sex masculin	Sex feminin		
<i>Orășele</i>												
Chișinău	476	497	973	94,6	-	-	-	-	-	-	-	-
Orhei	-	-	-	-	4	3	7	18,9	1	3	4	13,3
Bălți	14	15	29	2,8	16	14	30	81,1	14	12	26	86,7
Akkerman	19	8	27	2,6	-	-	-	-	-	-	-	-
În total	509	520	1029	100,0	20	17	37	100,0	15	15	30	100,0
<i>Județele</i>												
Chișinău	2671	2565	5236	19,3	4488	4459	8947	28,8	2908	2908	5816	20,7
Orhei	5075	5733	10868	40,0	6066	5716	11786	37,9	5865	6956	11921	42,4
Iași	3437	2974	6411	23,6	3462	3035	6497	20,9	3511	3073	6584	23,4
Soroca	1422	1350	2772	10,2	1317	1256	2573	8,3	1325	1261	2586	9,2
Hotin	809	765	1574	5,8	552	449	101	3,2	431	412	843	3,0
Bender	150	140	290	1,1	188	105	293	0,9	2021	167	368	1,3
Akkerman	11	7	18	0,1	9	5	14	0,1	8	7	15	0,1
În total	13575	13594	27169	100,0	16082	15025	31107	100,0	14249	13884	28133	100,0
Numărul total	14084	14114	28198	-	16102	15042	31144	-	14264	13899	28163	-
Raportul, în %	49,9	50,1	100,0	-	51,7	48,3	100,0	-	50,6	49,4	100,0	-

* ANRM, F. 151, inv. 1, d. 93, p. I, f. 1 verso-2, 53 verso-54, 91 verso -92.

Datele Tabelului 4 atestă că în statistica oficială, odnodvorții erau divizați în odnodvorți care erau stabiliți în orașe și odnodvorți care erau stabiliți în județe. Numărul odnodvorților care erau stabiliți în orașe era destul de mic: 1029 (3,6%) persoane – în 1863, 37 (0,1%) – în 1834 și 30 (0,1%) – în 1865. Pe parcursul acestor ani majoritatea odnodvorților erau concentrați în județul Orhei – 40% (1863), 37,9% (1864) și 42,4% (1865), urmat de județele Iași – 23,6% (1864), 20,9 (1865) și 23,4 (1865), Chișinău – 19,3% (1863), 28,8% (1864) și 20,7 (1865) și

Soroca – 10,2% (1863), 8,3% (1864) și 9,2% (1865). În județele Hotin, Bender și Akkerman numărul odnodvorților era destul de mic și varia între 5,8% și 0,1%.

Statisticile cu referință la odnodvorți sânt destul de contradictorii. În 1863 înregistrăm un număr de 973 de odnodvorți în orașul Chișinău, ca în anii următori aceștia deja să nu mai fie înregistrați în acest oraș. Același lucru îl putem constata și pentru orașul Akkerman. În schimb, pentru orașul Orhei, observăm un lucru diametral opus: lipsa odnodvorților în anul 1863 și prezența lor, deși într-un număr destul de mic, în anii următori. Probabil la 1864 pământurile odnodvorților din orașele Chișinău și Akkerman care se aflau în subordinea orașelor au fost date în subordinea județelor.

Pentru a înțelege și mai mult cum erau repartizați odnodvorții în interiorul județelor, să analizăm statistica oficială datată cu anul 1868 a acestei categorii sociale pentru două județe – Chișinău și Iași, cu o pondere destul de mare a odnodvorților (Tabelul 5).

Tabelul 5
Evoluția numerică a odnodvorților (răzeșilor) din județul Chișinău în anul 1868*

Plasele	Numărul de persoane**		Numărul total	Raportul, în %
	Sex masculin	Sex feminin		
Zberoaia	1200	1159	2359	31,0
Nisporeni	138	136	274	3,6
Vorniceni	130	102	232	3,0
Boldurești	434	411	845	11,1
Hâncești	7	6	13	0,2
Bujori	26	15	41	0,5
Văsieni	322	317	639	8,4
Lăpușna	13	11	24	0,3
Mereni	205	215	420	5,5
Costești	173	208	381	5,0
Ialoveni	450	373	823	10,8
Sireți	544	488	1032	13,6
Volcineț	279	253	532	7,0
Numărul total	3921	3694	7615	100,0
Raportul, în %	51,5	48,5	100,0	-

* ANRM, F. 151, inv. 1, d. 5, p. III, f. 405 verso-406.

** În majoritatea plaselor era indicat – odnodvorți (răzeși).

Datele Tabelului 5 ne demonstrează că odnodvorții erau identificați cu răzeșii și nu erau repartizați uniform în toate plasele județului, dar erau concentrați doar în câteva din ele. În județul Chișinău, în 1868 odnodvorții (răzeși) erau

concentrați mai masiv în 4 plase: în Zberoaia 2359 (31%) persoane, Sireți – 1032 (13,6%), Boldurești – 845 (11,1%), Ialoveni – 823 (10,8%) și în plasa Văsieni 639 (8,4%) persoane. În celelalte plase numărul odnodvorților era destul de mic și varia între 5,5% și 0,2%.

O situație similară o constatăm și pentru județul Iași, unde și aici odnodvorții sânt identificați cu răzeșii (Tabelul 6).

Tabelul 6

Evoluția numerică a odnodvorților (răzeșilor) din județul Iași în anul 1868*

Plasele	Numărul de persoane**		Numărul total	Raportul, în %
	Sex masculin	Sex feminin		
Bălți-Slobozia	81	55	136	2,2
Copăceni	271	220	491	8,0
Brânzeni	57	49	106	1,7
Bolotina	428	406	834	13,7
Fălești	48	50	98	1,6
Săcureni	244	241	485	7,9
Vulpești	163	166	329	5,4
Cornești	692	603	1295	21,2
Ghiliceni	1237	1092	2329	38,2
Numărul total	3221	2882	6103	100,0
Raportul, în %	52,8	74,2	100,0	-

* ANRM, F. 151, inv. 1, d. 5, p. I, f. 126 verso-127.

** În majoritatea plaselor era indicat – odnodvorți (răzeși).

Datele Tabelului 6 ne demonstrează că în județul Iași, în 1868 odnodvorții (răzeși) erau concentrați mai masiv în 3 plase: în Ghiliceni 2329 (38,2%) persoane, în Cornești – 1295 (21,2%) și în plasa Bolotina – 834 (13,7%) persoane. În celelalte plase numărul odnodvorților era destul de mic și varia între 8% și 1,6%. Și în celelalte județe odnodvorții erau identificați cu răzeși⁴⁸.

Date prețioase, deși contradictorii, cu referință la odnodvorții din Basarabia, pentru perioada 1844-1861, conțin și anexele statistice incluse în rapoartele anuale ale guvernatorului Basarabiei prezentate instituțiilor imperiale. Începând cu anul 1842 rapoartele anuale ale guvernatorului Basarabiei prezentate instituțiilor imperiale erau însoțite de multiple anexe statistice ce conțineau informații prețioase despre structura socială și dinamica numerică a populației, starea tuturor ramurilor economice din regiune etc., deși veridicitatea acestor informații este convențională.

⁴⁸ În ținutul Akkerman, spre exemplu, odnodvorții erau notați între paranteze – răzeși (ANRM, F. 151, inv. 1, d. 5, p. III, f. 533).

Ele conțin diverse greșeli și inexactități legate de metodologia de selectare și perfectare a datelor specifice timpului. Datele cu referință la evoluția numerică a populației, inclusiv a odnodvorților din Basarabia, pentru anii 1842-1861, sânt sistematizate în Tabelul 7.

Tabelul 7

Evoluția numerică a populației din Basarabia (persoane de ambele sexe) și raportul în procente al odnodvorților în anii 1842-1861*

Anii**	Numărul total de persoane		Inclusiv odnodvorți	Raportul odnodvorților, în %, față de numărul total
	Conform statisticii oficiale	Calculat de autor		
1844	715973	774492	562	0,1
1845	785175	785175	383	0,1
1846	809714	811821	199	0,02
1847	831108	831174	9180	1,1
1848	859417	853484	15033	1,8
1849	860255	860359	15403	1,8
1850	872884	872848	16695	1,9
1852	932511	935819	20280	2,2
1853	951376	951376	21112	2,2
1854	966954	966953	21715	2,3
1855	980031	986031	21851	2,2
1856	992841	992841	22749	2,3
1857	889832	889832	22672	2,6
1858	907018	907018	32947	3,6
1859	941221	960261	25590	2,7
1861	1014207	1014207	20656	2,0

* AISR, F. 1263, inv. 1, d. 1708, f. 1124-1124 verso; inv. 822, d. 1784, f. 1367; inv. 1, d. 1858, f. 1000-1000 verso; inv. 534, d. 1938, f. 593; F. 1281, inv. 5, d. 71, f. 94-95; d. 58, f. 96; F. 1263, inv. 1, d. 2185, f. 690; F. 1281, inv. 5, d. 86, f. 95-95 verso; d. 78, f. 98-99; inv. 6, d. 76, f. 102-103; d. 107, f. 125-126; Я.С. Гросул, И.Г. Будақ, *Очерки истории народного хозяйства Бессарабии. 1812-1861 гг.*, Кишинев, 1967, с. 70-71.

** Datele pentru anii 1851 și 1861 lipsesc.

Datele Tabelului 7 atestă că numărul odnodvorților din Basarabia până la începutul anilor '50 ai secolului al XIX-lea era destul de mic și nu depășea 2% din numărul total al populației, variind între 0,1% și 1,9%, excepție făcând anul 1846, când datele statistice înregistrează doar 199 (0,02%) de persoane. Începând cu anii '50 ai secolului al XIX-lea numărul odnodvorților s-a mărit parțial variind între 2,2% și 2,7%, excepție făcând anul 1846, când datele statistice înregistrează un număr de 32947 (3,6%) de persoane.

La 21 decembrie 1871, în baza deciziei Comitetului central țărănesc odnodvorții din Basarabia au fost împroprietăriți. Ei au fost egalați în drepturi cu țărani și supuși judecătorei de plasă, păstrându-li-se totodată proprietățile funciare, pe care le dețineau până la adoptarea Regulamentului din 1871 privind împroprietărirea lor⁴⁹.

Aplicarea Regulamentului din 1871 a necesitat informații suplimentare despre numărul odnodvorților din Basarabia. Ca rezultat, la 16 martie 1872 ministrul de Interne cere guvernatorului general al Novorosiei și Basarabiei să prezinte informații detaliate despre numărul odnodvorților din Basarabia⁵⁰. Datele privind numărul odnodvorților din Basarabia la începutul anului 1872 sunt sistematizate în Tabelul 8.

Tabelul 8

Numărul odnodvorților din Basarabia la 1 ianuarie 1872*

Județele	Numărul total						Inclusiv					
	Familii	Raportul, în %	Persoane	Raportul, în %	Burlaci	Raportul, în %	Care trăiesc pe pământuri deținute în posesie			Care trăiesc pe pământuri răzeșești		
							Familii	Persoane	Burlaci	Familii	Persoane	Burlaci
Chișinău	1303	21,7	3008	21,6	67	18,3	217	475	8	1086	2533	59
Orhei	2653	44,2	6088	43,8	161	44,0	163	388	16	2490	5700	145
Soroca	600	10,0	1377	9,9	32	8,7	201	467	16	399	910	16
Iași	1275	21,2	2959	21,3	99	27,0	281	643	17	994	2316	82
Bender	41	0,7	107	0,8	3	0,8	20	52	1	21	55	2
Hotin	131	2,2	372	2,7	4	1,1	53	173	2	78	199	2
Numărul total	6003	100,0	13911	100,0	366	100,0	935	2198	60	5068	11713	306
Raportul, în %	100,0	-	100,0	-	100,0	-	15,6	15,8	16,4	84,4	84,2	93,6

* ANRM, F. 8, inv. 1, anii 1869-1874, d. 43, f. 41-41 verso.

Datele Tabelului 8 demonstrează că 87,1% de familii, 86,7% de persoane și 89,3% de burlaci odnodvorți erau localizați în ținuturile Orhei, Chișinău și Iași, după care urmau ținuturile Soroca, Hotin și Bender. Prevalează odnodvorții care

⁴⁹ Despre drepturile și privilegiile odnodvorților *a se vedea* mai detaliat: ANRM, F. 8, inv. 1, 1869-1874, d. 43, f. 46.

⁵⁰ ANRM, F. 8, inv. 1, 1869-1874, d. 43, f. 20-20 verso.

trăiau pe pământurile răzeșești. Aceștia constituiau 84,4% familii, 84,2% persoane și 93,6% burlaci, din numărul total de odnodvorți. În celelalte județe Soroca, Bender și Hotin numărul odnodvorților era mic și nu depășea cifra de 772 (12,9%) familii, 1856 (13,4%) persoane și 39 (10,6%) burlaci.

Analiza datelor de arhivă inedite, documentelor publicate și a lucrărilor în care este abordat tangențial subiectul pus în discuție ne permite să concluzionăm că țarismul a promovat în provincia nou-anexată o politică imperial-colonială. Aceasta poate fi demonstrată prin atitudinea pe care administrația imperială a avut-o față de unele categorii privilegiate ale populației, în special față de mazili și ruptași.

Deși mazilii beneficiau de anumite privilegii administrația imperială nu-i agrea și a făcut tot posibilul pentru a-i suprima. Această măsură a coincis și cu politica imperială rusă de a unifica organizarea administrativă și socială în provincia nou-anexată. Procesul s-a produs pe sama înlăturării lor treptate, în special a mazililor, din diferite funcții administrative și gospodărești și subminarea prestigiului lor social. Cu timpul, drepturile mazililor au fost limitate, fiind impuși să îndeplinească prestațiile locale și să achite diferite taxe de rând cu birnicii. Ca urmare unii din ei pentru neprezentarea la timp a documentelor ce atestă proveniența sau diferite încalcări au fost transferați în categoria țăranilor, alții ruinându-se s-au dizolvat în categoriile sociale înrudite ale țăranimii. În pofida acestui fapt mazilii au continuat să-și păstreze și după suprimare ca categorie socială identitatea și trăsăturile distincte de ordin social și spiritual.

Dacă mazilii aveau o componență mai compactă social și etnic, componența ruptașii era destul de diversă și pestriță, incluzând elemente autohtone și străine, transferate de peste hotare în Moldova din mediul țăranesc, dar și cele din mediul urban autohton, care n-au fost înscrise în categoriile privilegiate ale societății, nu aveau sediu permanent și nu erau înscrși în categoria birnicilor, beneficiau de unele privilegii în baza cărților de danie emise de domn.

Conform statului juridic ruptașii se împărțeau în trei categorii de bază: *ruptașii propriu-zis*, *ruptașii de cămara* și *ruptașii de vistieria*, care din punct de vedere economic și social puțin cu ce se deosebeau unii de alții. Deși, spre deosebire de alte categorii de țărani, ruptașii beneficiau, la început, de anumite privilegii, ei totuși nu constituiau o categorie privilegiată, similar altor stări privilegiate, pe care ar fi putut conta țarismul, cum s-a încercat să se afirme în istoriografia sovietică. Pe parcurs, chiar și acele neînsemnate privilegii de care beneficiau: scutirea de prestațiile locale și pedepsele corporale fără sentința judecătii au fost anulate. Ca rezultat majoritatea din ei s-au ruinat și au căzut în dependență față de moșieri și față de stat.

Dar și în asemenea condiții, prin Regulamentul *Despre drepturile de avere a locuitorilor Basarabiei* din 10 martie 1847, mazilii și ruptașii din Basarabia au fost lichidați ca stare socială și fiscală și incluși în categoria odnodvorților ruși, care a afectat serios statul social și juridic a acestor categorii sociale/fiscale a populației.

Analiza datelor recensămintelor fiscale ne demonstrează o tendință evidentă de creștere a numărului odnodvořților, deși această tendință este una dictată, mai mult, de sporul natural al populației, specifică și celorlalte categorii sociale a populației din Basarabia pe parcursul secolului al XIX-lea.

Majoritatea absolută a odnodvořților trăiau pe pământurile deținute în posesie. Se observă și tendința de micșorare a numărului odnodvořților care trăiau pe pământurile statului și cele orașenești și majorarea, deși neesențială, a celor care dețineau pământuri în posesie. Aceleași date statistice ne demonstrează că majoritatea odnodvořților locuiau în mediul rural. Numărul odnodvořților care locuiau în mediul urban era în descreștere și constituia un număr destul de mic din numărul total al populației.